

DAGENS FRÅGOR

Torsten Nilssons debut

Vår nye utrikesminister möttes vid sitt tillträde till sin höga post av uppriktiga välgångsönskningar — även av sina meningsmotståndare. Det berodde inte bara på att han var en annan utrikesminister. Det berodde framför allt på hans individuella egenskaper: utpräglad politisk begåvning och fantasi parad med oräddhet, självständighet och renhårighet, frihet från doktrinarism, god samarbetsförmåga, betydande personlig charm. Man hade på olika håll anledning tro att han var ämne till en utrikesminister, som kunde göra en välbehövlig insats för att återställa Sveriges internationella anseende efter den mörka epok då vi, mer eller mindre självförvållat, kommit att bli en av de impopuläraste staterna i den fria världen.

Men hr Nilssons debut tycktes åtminstone i förstone bli en serie besvikelser, kanske inte minst för honom själv. Det är skillnad mellan att vara ämne till en god utrikesminister och att hux flux bli en god utrikesminister. Hr Nilsson har redan från början mött stötestenar på sin bana, initialsvårigheter, som han kanske kunnat undvika om han varit bättre förberedd för sitt nya värv. Man kan i detta sammanhang inte underlåta att instämna med hr Boheman, när han vid hr Nilssons tillträde som utrikesminister uttryckte sin förvåning över att socialdemokratin aldrig intresserat sig för att söka utbilda hr Nilsson för den uppgift som väntade honom.

Detta är onekligen en kardinalpunkt. Ganska länge har det stått klart

att hr Nilsson skulle komma att bli hr Undéns efterträdare. Varför har man under sådana omständigheter inte i god tid gjort honom till medlem av FN-delegationen, låtit honom delta i större internationella förhandlingar av andra slag, givit honom tillfälle att öva och förkovra sina språkkunskaper? Som det nu varit kan man väl förstå om hr Nilsson i egenskap av novis på det utrikespolitiska området valt att till en början förhålla sig passiv; att förlita sig på sina medarbetare och experter och undvika alla in-gripanden till dess att han själv inhämtat så mycket vetande och erfarenhet att han anser sig kunna bilda sig ett eget omdöme. De flesta förnuf-tiga personer, som anförtrotts en ny arbetsuppgift, skulle helt säkert ha reagerat på samma sätt. Det har sina fördelar, men det kan också ha sina nackdelar, och nackdelarna har i hr Nilssons fall inte undgått att ge sig till känna.

Ett dåligt omen vid hr Nilssons ämbetstillträde var de ord Socialdemokratiska kvinnoförbundets ordförande, dåvarande borgarrådet Inga Thors-son, vid en avskedsuppvaktning rik-tade till hans företrädare: »Gud nåde den efterföljare till Östen Undén, som inte går i hans fotspår!» Detta lika hotfulla som taktlösa yttrande kunde med allt skäl ha betraktats som ett privat temperamentsutbrott om icke kort efter bytet på utrikesministerposten den häpnadsväckande nyheten tillkän-nagivits att fru Thorsson utnämnts till »sakkunnig» inom utrikesdepartemen-tet. Låt vara att hennes uppgift be-gränsats till att biträda statsrådet Ulla

Lindström med handläggning av vissa frågor rörande biståndsverksamheten till u-länderna och att hr Nilsson med viss hetta lär ha deklarerat att någon utvidgning av denna uppgift inte är påtänkt — utnämningen måste likafullt göra ett ytterst egendomligt intryck.

På tillfrågan om sina meriter för det nya uppdraget meddelade fru Thorsson i en radiointervju att hon tre gånger besökt Israel, vilket måste sägas vara en tämligen klen motive-ring för hennes förvandling från borgarråd till diplomat. Man kan inte förtänka de observatörer i och utom landet som, med rätt eller orätt, hemfallit åt misstanken att fru Thorsson placerats i utrikesförvaltningen som ett slags politruk från regeringspartiets vänsterflygel med uppgift att hålla ett öga på hr Nilsson. Hon om någon bör — i samverkan med statsrådet Lindström — vara kompetent att övervaka att hr Nilsson inte avviker från sin föregångares linje. Det finns all anledning att tro, att hr Nilsson inte haft med Inga Thorssons överförande till utrikesförvaltningen att skaffa, utan att det får betraktas som ett legat från företrädaren. Men så mycket pinsammare måste det ha varit för den nye utrikesministern att som en av sina första ämbetshandlingar nödgas kontrasignera en utnämning, som han, om han suttit säkert i sadeln från första början, förmodligen inte skulle ha accepterat.

Inga Thorssons lika snabba som oförmodade transformation från sakkunnig på raggare till sakkunnig på kvinnornas utbildningsproblem i u-länderna — man får hoppas att u-länderna inte tar illa upp! — har dock snarare inrikespolitisk än utrikespolitisk betydelse. Detsamma kan tyvärr inte sägas om hr Nilssons debut i FN. Den skedde genom ett tal inför generalförsamlingens politiska ut-

skott om stopp för kärnvapenprov, som i huvudsak byggde på av hr Undén tidigare framförda tankegångar. Det hade följaktligen en betänklighetslagsida till förmån för den ryska ståndpunkten. Hr Nilsson gav uttryck åt en alldeles omotiverad förståelse för Sovjets vägran att acceptera internationella kontrollanter på sitt territorium med hänvisning till att Sovjet betraktar sekretessen beträffande sina egna försvarsanstalter som ett väsentligt element i själva maktbalansen. Det är för all del mycket troligt — men varför skulle Sverige tillerkänna Sovjet anspråk på en högre grad av sekretess än andra makter?

Samtidigt underlät hr Nilsson att påpeka det elementära faktum att ett godtagande av USA:s förslag om provstopp i atmosfären, under vatten och i rymden skulle avlägsna de farligaste följderna av kapprustningen på kärnvapenområdet och göra slut på den radioaktiva föroreningen av luft och vatten. Det enda hindret för denna åtgärd har varit Sovjets envisa krav om ett okontrollerat stopp för de underjordiska proven. Det föll inte hr Nilsson in att antyda var det verkliga ansvaret för det nuvarande dödläget ligger. Men detta var bara början. Fortsättningen blev långt värre genom att Sverige som enda demokratiska stat i den fria världen biträdde ett av 30 nationer avgivet resolutionsförslag om okontrollerat provstopp. Det innebar att vårt land praktiskt taget helt godtog den ryska ståndpunkten och anslöt sig till en opinionsyttring, som har klar spets mot de länder, vilka verkligen arbetat för att åstadkomma ett betryggande provstopp. Det är samma länder, vilkas gemensamma försvarsansträngningar utgör en garanti för den fria världens och därmed vårt eget fortbestånd. Man kan inte förvåna sig över att denna attityd väckt stark irritation på västsidan

och knappast stärkt vår ställning som supplikant för inträde i EEC.

Man har av flera anledningar svårt att tro att hr Nilsson själv författat sitt jungfrutal i FN. Det gör av många skäl intryck av att vara ett utrikesdepartementalt aktstycke, sammanställt av några experter, bland vilka det kanske inte är alltför djärvt att gissa på fru Myrdal och hr Åström. Oerfaren som han är har hr Nilsson knappast haft något annat val än att förlita sig på sina närmaste medarbetare, som av bara farten fortsätter att vara mera undénska än hr Undén.

Efter detta kunde man bara hoppas att den svaghetsperiod, som tycktes vara oundviklig till dess att hr Nilsson själv förmådde fatta tyglarna, skulle bli så kort som möjligt med hänsyn till att under tiden vårt internationella anseende måste fortsätta att sjunka. Dessbättre verkar det som om denna svaghetsperiod redan skulle vara slut. Om man bortser från det lätt parodiska intermezzot med hr byråchefen Olof Palmes uppdrag att som ambassadör *en mission spéciale* hylla Algeriet på dess självständighetsdag — och det mest beklagliga med det var väl egentligen att hr Palme inte stannade kvar som ambassadör i Alger — har inga flera olycksfall i arbetet inträffat. Tvärtom har ett hoppgivande tecken kunnat inregistreras. Det var hr Nilssons andra framträdande i FN, denna gång med ett tal inför generalförsamlingen i kärnvapenfrågan. Detta tal var till skillnad från det föregående präglat av klokhet och takt. Den kritik, som inte minst från Norges och Danmarks sida, riktats mot tidigare svenska anförenden och resolutionsförslag, har tydligen — i förening med oppositionsledarnas anmärkningar i utrikesnämnden — inte varit utan effekt.

Utrikesminister Nilssons anförande förefaller i hög grad vara anlagt på att

undanröja varje missförstånd om den svenska ståndpunkten och fick därigenom karaktären av en mycket välbehövlig korrigerings och komplettering av tidigare inlägg. Hr Nilsson påpekade bl. a. att frågan om förhindrande av vidare spridning av kärnvapen måste följa efter ett ev. provstopp och att ett provförbud är ett villkor för att denna fråga överhuvud skall kunna tas upp. Han betonade vidare att det svenska förslaget om att icke kärnvapenmakter skulle vägra att framdeles för något annat lands räkning motta kärnvapen på sina territorier icke var avsett att förändra den rådande maktbalansen. Det åsyftade blott att medlemsstaterna skulle redogöra för de *villkor* på vilka de kunde vara beredda att inlåta sig på åtaganden av detta slag. Han tillade att Sverige för egen del inte kunde binda sig längre än till slutet av år 1963.

När det gällde den kontroversiella kontrollfrågan, slutligen, underströk hr Nilsson att svenska regeringen för sin del deklarerat att någon form av ömsesidig kontroll borde etableras för att garantera att stadgandena i en överenskommelse om atomfria zoner efterlevdes. Han fastslog att denna fråga var angelägen och snarast borde behandlas.

Efter denna klargörande deklARATION vill man hoppas att de allt annat än obegripliga missförstånd om svenska regeringens verkliga syften i kärnvapenfrågan, som uppkommit på västmaktshåll, måtte vara skingrade. Under alla förhållanden känns det tryggt att veta att vår nye utrikesminister nu av allt att döma börjat tänka själv.

Den franska presidentmakten

Som bekant måste utgången av den franska folkomröstningen, som gällde

frågan huruvida presidenten i fortsättningen skulle väljas direkt av folket, betecknas som en måttlig framgång för de Gaulle. Han fick inte fullt 62% av rösterna och räknar man med hela antalet röstberättigade stannar de Gaulles andel vid icke fullt 46%. Detta betecknar en betydande försvagning av hans ställning i den franska opinionen i jämförelse med folkomröstningarna 1958, 1961 och i april detta år. Icke förty har de Gaulle förklarat sig vara nöjd med resultatet och kommer inte, som han hotade strax före folkomröstningen, att avgå. Även om man tar hänsyn till att generalen hade de högre juristerna och hela partiväsendet, sånär som på gaullistpartiet, emot sig betecknar detta resultat av hans vädjan till folket otvivelaktigt — djupare sett — ett bakslag. Ändock hade han fördelen av att folkomröstningen ägde rum under Kubakrisens höjdpunkt. Som den erfarne politiker de Gaulle är, måste han ha varit beredd på en dylik motgång och den fråga man allmänt ställer sig är: varför tog han egentligen risken? Varför har de Gaulle tillgripit ett ur statsrättslig synpunkt diskutabelt förfarande för att genomföra det nya sättet att utse president.

En allmänt utbredd tolkning har varit att orsaken är att söka i generalens djupa förakt för de politiska partierna och hans konsekventa strävan att bygga sin position på folkomröstningar i stället för på parlamentsval. Det har också talats om hans handlingssätt som ett uttryck för en förstelning i hans politiska taktik och om tendenser till en diktatorisk maktattityd.

I samband härmed har man allmänt inte minst i den radikala svenska press där man ställt sig alltmera positiv till de Gaulle efter hans beslutssamma avveckling av Algerietkrisen, beklagat generalens handlingssätt.

Emellertid förefaller dessa tolkningar och dessa beklaganden att bottna i en bristande förståelse för de Gaulles ytterligt svåra situation, om man nämligen betänker hans utomordentliga personliga ansvar för Frankrikes framtid. Ej heller har man tillräckligt tagit hänsyn till att generalen alltid, när så krävts, visat sig vara en smidig taktiker, som förstått att vid behov gå varsamt fram. När han nu inte gjort så, måste det finnas tvingande skäl!

Här kommer hans hälsotillstånd in i bilden. Även om de Gaulle i fortsättningen kan skyddas mot hämndgiriga attentatsmän ur OAS kan han mänskligt att döma inte för någon längre tid kvarstå som Frankrikes statsledare. Påfrestningarna på hans fysik under de senaste årens maktutövning har varit utomordentliga, och han kämpar med ökande synsvårigheter.

Beaktar man detta är det lättare att förstå att de Gaulle med en så oblidlig konsekvens har drivit sin politik för en stark fransk presidentmakt. Hans bekymmer är att Frankrikes inrikespolitiska stabilitet och yttre ställning står och faller med honom själv. Den enda möjligheten att garantera den politiska stabilitet i statsledningen, som har visat sig vara så välsignelsebringande för Frankrikes ekonomiska, sociala och politiska förhållanden är en stark presidentmakt. För närvarande kan man inte skönja någon gestalt, som med ens en grad av de Gaulles personliga auktoritet skulle kunna efterträda honom. Så mycket viktigare måste det då vara att hans efterträdare har en stark statsrättslig position och en politisk förankring i den franska opinionen, som gör det möjligt för honom att motverka de sönderfallsfenomen, som är typiska för fransk parlamentarism. De Gaulle är ett personligt unicum, en enastående historisk företeelse. Frankrike kan inte hoppas att sådana män skall stå

till förfogande i varje kritisk situation. Men man kan åtminstone genom att skapa en stark presidentmakt bevara presidenten som en kristallisationspunkt i franskt statsliv för alla de sunda och uppbyggande krafter som dock finns, kanske framför allt i den franska administrationen och näringslivet, men även i det franska partiväsendet.

1962 års valsiffror

Utgången av 1962 års landstings- och kommunalval var unik såtillvida att samtliga partier utom socialdemokraterna fick vidkännas förluster. I stor utsträckning kom också tendensen från 1960 års andrakammarval att ge utslag även vid årets val. De socialdemokratiska röstvinster hade till stor del inkasserats redan 1960 liksom huvudparten av högerpartiets förluster hade drabbat partiet redan vid föregående val. Folkpartiet gjorde en återhämtning från 1958 års »katastrofval» men lyckades likväl ej helt komma upp i samma siffror som 1960. För centerpartiet bröts den oavbrutna raden av framgångar sedan 1956. Partiet framstår vid sidan av högerpartiet som valets största förlorare. Av särskild betydelse för centerpartiet torde vara att årets valutslag klart gav vid handen att inbrytningsförsöken i städer och tätorter i stort sett misslyckats. Partiet förmådde icke erövra något nytt mandat i de landstingsfria städerna, vilkas krets för övrigt Häl-singborg och Gävle nu lämnat; man gick endast i land med att behålla det mandat i Norrköping som erövrats redan 1958. Kommunisterna åter fick vidkännas ett kraftigt bakslag. Partiet har med undantag för 1958 års andrakammarval, då kommunisterna likväl icke ställde upp i alla valkretsar, aldrig under efterkrigstiden varit så svagt som efter årets val.

För socialdemokratien innebär val-utgången 1962 att man gjort sitt bästa val sedan de båda segervalen 1940 och 1942, då partiet på grund av de exceptionella förhållandena uppnådde 53,8% respektive 50,4% av rösterna. Därefter har tendensen varit sjunkande ända fram till 1958 års ATP-val. Utan kommunisthjälp har socialdemokraterna nu majoritet i väljarkåren, 50,4%. De båda borgerliga kärnpartierna, högerpartiet och folkpartiet, har fått sin gemensamma andel av valmanskåren reducerad till 32,7%. För de båda partierna har den gemensamma väljarandelen varit i ständigt sjunkande alltsedan 1956 års segerval, då de tillsammans erhöill 40,9% av rösterna och väl balanserade mot socialdemokraternas 44,6%. Bättre torde misslyckandet i den borgerliga efterkrigstidspolitiken och den borgerliga splittringens vådor knappast kunna illustreras.

De absoluta röstetalen för de olika partierna i 1962 års val blev följande: högerpartiet 627 332, folkpartiet 696 429, centerpartiet 529 555, socialdemokraterna 2 044 786, kommunisterna 155 303. Partiernas andelar i valmanskåren och förändringarna sedan 1956 framgår av nedanstående tabell.

	H	Fp	Cp	S	K
1956	17,1	23,8	9,4	44,6	5,0
1958 a	19,5	18,2	12,7	46,2	3,4
1958 b	20,4	15,6	13,1	46,8	4,0
1960	16,5	17,5	13,6	47,8	4,5
1962	15,5	17,1	13,1	50,4	3,8

Socialdemokraternas röstvinster gav också utslag mandatmässigt. I Göteborg gick den borgerliga majoriteten — som vunnits med hjälp av en enda poströst 1958 — förlorad till socialdemokrater och kommunister tillsammans. Socialdemokraterna erövrade vidare ensamma majoriteten i Kalmar läns södra landstingsområde och i

Västerbottens landsting. I Stockholms län, där ställningen efter 1958 års val var 49–49 mellan det borgerliga och det socialistiska blocket, fick socialdemokraterna denna gång med hjälp av två kommunistmandat majoriteten, 59–56. I Kalmar läns norra landstingsområde blev resultatet oavgjort, 11–11, med ett par hundra rösters borgerlig övervikt över de båda socialistiska partierna. Trots kraftigt krympande marginaler kan den geografiska uppdelningen i politiskt hänseende alljämt klart skönjas. De borgerliga partierna har sina starkaste bastioner i södra och västra Sverige och innehar efter årets val majoriteten i landstingen i Jönköpings, Kronobergs, Gotlands, Kristianstads, Hallands, Skaraborgs, Älvsborgs samt Göteborgs- och Bohus län. I Kalmar norra är ställningen oavgjord; i Stockholm och Göteborg samt i Stockholms län har socialdemokraterna majoritet med kommunisternas hjälp, medan övriga valkretsar har socialdemokratisk majoritet.

Partiernas mandatförluster och vinster — antalet landstingsmandat har ökat med 63 — var följande: högerpartiet 262 (–76), folkpartiet 294 (+47), centerpartiet 229 (+3), socialdemokraterna 934 (+90), kommunisterna 30 (–1).

Till följd av årets valutslag stärker socialdemokraterna sin majoritet i första kammaren. Från och med 1964 års riksdag erhåller de även absolut majoritet vid de gemensamma voteringsarna i riksdagen, en majoritet som på grund av fortsatta mandatvinster i första kammaren fram till 1966 kommer att öka än mera, om de också skulle lyckas hålla ställningarna i andra kammaren 1964.

Under förutsättning av borgerlig valsamverkan kommer förändringarna i första kammaren under den närmaste fyraårsperioden att bli föl-

jande. Högerpartiet vinner ett mandat i Södermanland-Västmanland 1963 från folkpartiet och får 1964 tillsammans med centerpartiet lottchans till ett mandat, som folkpartiet förlorar i Västernorrland-Jämtland. I ersättning för dessa båda mandat erövrar folkpartiet ett mandat från centerpartiet i Göteborgs och Bohus län 1965, allt under förutsättning att de icke socialistiska partierna samverkar — i annat fall går mandatet till socialdemokraterna. Centerpartiet förlorar tre mandat, i Blekinge-Kristianstad 1963 på grund av mandatminskning — mandatet går till Stockholms län och tillfaller socialdemokraterna — i Göteborgs och Bohus län samt i Värmlands län 1965. Som nämnts får centerpartiet dock lottchans till ett mandat i Västernorrland-Jämtland 1964. Socialdemokraterna vinner fyra mandat och förlorar ett. Vinsterna görs i Stockholms län 1963 — mandatet överflyttat från Blekinge-Kristianstad — i Värmland 1965 och i Göteborg från kommunisterna 1966; till följd av mandatminskning i Västernorrland-Jämtland förlorar socialdemokraterna 1964 ett mandat, men detta överflyttas sannolikt till Malmöhus län, där det i så fall återgår till socialdemokraterna.

Första kammaren har vid början av 1963 följande utseende: högerpartiet 26, folkpartiet 27, centerpartiet 19, socialdemokraterna 77 och kommunisterna 2. Vid ingången av 1967 skulle kammaren, om ovanstående beräkningar håller streck — allt beroende på inbördes borgerliga överenskommelser — ha följande utseende: högerpartiet 28 (ev. 27), folkpartiet 26, centerpartiet 16 (ev. 17), socialdemokraterna 80 och kommunisterna 1.

I årets val deltog 80,7% av de röstberättigade. Valdeltagandet var alltså sämre än vid rekordvalet 1960, då

85,6% gick till val. Samtidigt är dock årets siffra den högsta som någonsin redovisats för ett landstings- och kommunalval och överstiger den dittills högsta noteringen, 80,5% 1950, med ett par tiondels procent. Totalt sett överträffas årets valdeltagande — bortsett från 1960 — endast av andra-kammarvalet 1948, då 82,7% deltog. Det har — som det vill synas på goda grunder — tvärtemot vad som tidigare varit gällande antagits att det denna gång är de borgerliga partierna och främst högerpartiet som icke mäktat få fram sina väljare till valurnorna. Är icke denna hypotes riktig, är valnederlaget uppenbarligen än större än vad som framgår av de direkta siffrorna.

Före valet förutsattes det allmänt, att poströstandet i år skulle slå alla tidigare rekord. Så blev nu icke fallet. Totalt avgavs 144 819 poströster, en siffra som alltså betydligt understiger den från 1960, 187 303. Däremot visade det sig att socialdemokraterna ökade sin andel. Vid årets val fick socialdemokraterna för första gången sedan poströstningen infördes de flesta poströsterna — 27 fler än högerpartiet. Socialdemokraterna erhöi samma

röstandel som högerpartiet, 35,3%. Högerpartiet har dock väl hållit ställningarna och helt naturligt betyder poströsterna relativt sett avsevärt mera för högerpartiet än för socialdemokraterna. Övriga partiers andelar blev: folkpartiet 21,9%, centerpartiet 5,4% och kommunisterna 1,3%.

De socialdemokratiska framgångarna har lett till att partiets styrkepositioner över landet utjämnats betydligt. Anmärkningsvärt är likväl, att partiet förlorade röster absolut sett i de industribetonade kretsarna i Mellan- och Nordsverige. Detta kan dock icke undanskymma det borgerliga valnederlaget. Den stora frågan för framtiden blir om partiledningarna inom de borgerliga partierna skall besinna sitt ansvar och efter fyrtio års i stort sett misslyckad borgerlig politik äntligen lotsa in sina partier på en väg som kan leda till förnyelse. Och som så många gånger påtalats i Svensk Tidskrift, den enda framkomliga vägen till förnyelse torde vara en effektiv samverkan med sikte på en framtida sammanslagning av åtminstone de båda borgerliga kärnpartierna, högerpartiet och folkpartiet.